

הפוטנציאל החקלאי של מדינת ישראל

חיים גבתי

הקרקע והמים שאין אנו יכולים לחזות כיום. לפיכך, אין שום אומדן של הפוטנציאל החקלאי שלנו בגדר אומדן סופי. כוח-הייצור הפוטנציאלי של החקלאות, כפי שאנו מסוגלים לראותו כיום, הוא כוח-הייצור המינימאלי.

מאמר זה נועד להבהיר מה הן אפשרויות הפיתוח וכוח-הייצור של חקלאותנו ברמה הקיימת של המדע והנסיון החקלאי, באיזו מידה יש בידנו להפוך את האפשרויות הללו לעובדה כלכלית שעליה יפון משק המדינה, לשם הזנת אוכלוסיה בת מיליונים ולבנין ענף-ייצוא ראשון במעלה.

שטח הקרקע וניצולו

כל השטח שבגבולות מדינת ישראל הוא יותר מ-20 מיליון דונם. מזה נמצאים כ-12 מיליון דונם בנגב וכ-8 מיליון בחלק הצפוני של הארץ. אין בידנו עדיין לקבוע בדיוק מהו השטח שאין תקוה להכשירו לעיבוד חקלאי ואינו טוב אלא למרעה טבעי או ליעור. לפי אומדני המחלקה לחקלאות של הממשלה מגיע השטח המעורב בכל מדינת ישראל בשנת תש"י ל-2.869.000 דונם, מזה בנגב רק 150.000 דונם (השטח המעובד בפועל הוא יותר קטן מזה). לפי תכנית הפיתוח לארבע שנים שעובדה בידי המחלקה לחקלאות יגיע השטח המעובד בתש"יג ל-5 מיליון דונם בערך (4.979.000 ד'), מזה מיליון דונם בנגב. שטח הקרקע שניתן לעיבוד ושיוכשר לעיבוד בשנים הקרובות בחלק הצפוני של הארץ הוא איפוא, לפי ההערכה, ארבעה מיליון דונם בקירוב. שטח זה כולל את כל אדמת המישור והעמקים וחלק מהשטחים ההרריים. אפשר להניח שלפחות עוד כרבע מיליון דונם משטחי החר יוכשרו לעיבוד בעתיד הנראה לעין. אנו יכולים להניח לכן שמתוך 8 מיליון הדונמים שישנם בחלק הצפוני של הארץ יוכשרו לעיבוד כ-4.250.000 דונם, היינו 55 אחוז מהשטח הכללי. כל יתר השטח הוא סלעים וחולות המתאימים ליעור או קרקעות שנועדו לישובים עירוניים או עירוניים למחצה. בשטח זה כלולים גם הואדות, הכבישים, מסילות הברזל וכו'.

אשר לשטחי הנגב, הרי אין בידנו לכלול

גדולים קשיי מדינתנו הצעירה — וכגדול הקשיים גדל ההכרח להתגבר עליהם ובמהרה. הכפלת האוכלוסיה במשך שנים ספורות והמשך גידולה בקצב מהיר מחייבים פיתוח מהיר של הארץ על כל אוצרותיה הטבעיים ויצירת בסיס רחב ככל-האפשר לכלכלתה. מטרתו של פיתוח זה היא פתרון מהיר לבעיות העיקריות אשר בפני המדינה: יצירת מקורות פרנסה למאות אלפי עולים חדשים, הספקה מכסימלית של מזון וזאת לישוב הגדל שתצמצם ככל האפשר את היבוא. פיתוח ענפי משק שתוצרתם תשמש ליצוא ותכניס למדינה את המטבע הזר הדרוש לה, הנחת יסודות לתעשייה שתתכוון לסיפוק הצרכים המקומיים וליצוא כאחת, ושתהיה מבוססת על חמרי-גלם המיוצרים בארץ. לתכלית זו מן הראוי לא רק לפתח את כל אוצרות הטבע המצויים ברשותנו, אלא גם לנצל ניצול רציונלי את כוח-האדם שלנו.

בראש אוצרות-הטבע שבידינו הם הקרקע והמים. בפיתוחם גלומות אפשרויות עצומות להגדלת כוח-הייצור החקלאי וליצירת בסיס איתן לכלכלת המדינה כולה. לפיכך חשוב הדבר לבחון את היקפן של האפשרויות הללו ולראות מה הוא הפוטנציאל החקלאי הגלום בקרקע ובאוצרות המים שבגבולותיה של מדינת ישראל.

הפוטנציאל החקלאי הזה נוצל עד כאן במידה מועטה מאד. כוח-הייצור החקלאי כיום הוא רק חלק קטן ממנו. כוח-הייצור הפוטנציאלי של חקלאותנו יוכל לבוא לידי גילוי רק על-ידי פיתוח רחב-מידות, מתוך השקעת הון רב להגשמת מפעלי-השקיה והרהבת רשת ההתישבות האינדיבידואלית, אגב שימוש בכל הישגי המדע והטכניקה ובציוד המשוכלל ביותר המתאים לתנאי ארצנו. לעריכת תכנית פיתוח חקלאי לתקופה ממושכת, חשוב מאד לראות ראייה בהירה את כל האפשרויות הגנוזות באדמת ארצנו ובמימיה ואפשרויות ניצולן כפי שהן נראות לנו כיום, על יסוד הנסיון החקלאי והטכני המצוי ברשותנו וברשות ארצות מתקדמות אחרות. ודאי ההתקדמות שתבוא במדעי החקלאות בשנים הבאות עשויה לגלות אפשרויות נוספות לניצול אוצרות

לעיבוד-בעל בשל כמות הגשמים הזעומה הירד רדת בהם, שאינם מבטיחים גם יבול מינימאלי. שטחים אלה באים בחשבון לעיבוד רק כשטחי-שלחין אינטנסיביים. גם כוח הייצור של החקלאות האֶכְסְטֶנְסִיבִית הזאת אינו גדול ביותר. בתנאי בעל נוכל להפיק מהשטח הניתן לעיבוד לכל היותר 400—300 אלף טון גרעינים, אם נניח לדוגמה שכל השטח הזה ייוזע רק גרעינים במחזור מסוים. ייצור חקלאי כזה שווה במחירים של היום לא יעלה על 10 מיליונים לירות.

השטח הכללי העומד לרשותנו קטן הוא ועלינו לתכן תכנית ליישב על השטח הזה מאות אלפים שיתפרנסו על אדמתם בכבוד. לפיכך אין הדעת טובלת שבמדינת ישראל ישארו בעתיד שטחים רחבי ידים המעובדים באופן אֶכְסְטֶנְסִיבִי ומשמים לגידול תבואות. האקלים הסוב־טרופי של ארצנו מאפשר חקלאות אינטנסיבית ביותר. יש לנו כל התנאים האובייקטיביים לכך. על ידי השקיית שטח נוסף או מגדילים את כוח הייצור וכוח הקליטה שלו פי כמה. ניצול רצינוני של הפוטנציאל החקלאי שלנו לא יתכן אפוא בלי אינטנסיפיקציה מכסימלית שפירושה השקיית כל שטח הניתן להשקיה ברחבי המדינה. המים הם, אפוא, יסוד לכל תכנית פיתוח של החקלאות במדינת ישראל. וזו השאלה: היש במדינת ישראל כמות מים מספקת להשקות כל שטח הניתן להשקיה?

מקורות מים שונים יש בארץ. יש מים עליונים, הם מי הנחלים והמעיינות הזורמים בלי הרף; יש מייתהום שאנו מגלים בקדיחה ומעלים בכוח מכאני; ויש מי השטפונות בחורף שאינם מנוצלים עדיין וזורמים הימה. אין בידנו מדידות מדויקות לכמות המים משלושת הסוגים גם יחד שאפשר להסתייע בהם למטרות חקלאיות. המדינות שנעשו עד כה בנוגע לכמות המים השנתית הניתנת לשימוש פוסחות בהערכתן בין 2.8 מיליארד מ"ע בשנה לבין 4 מיליארד מ"ע. אם נניח כי מן השטח המצוי בצפון הארץ — 4.250.000 דונם — ניתנים שני שלישים להשקיה באופן כללי, נעלה בידנו שטח שלחין בכוח: 2.800.000 דונם. אם נצרף לכך את השטח לעיבוד ולהשקיה בנגב הצפוני, נגיע ל־4.600.000 דונם מושקה ומעובד עיבוד אינטנסיבי.

להשקיית 2.800.000 דונם בצפון הארץ — בחשבון של 500 מטרים מעוקבים לדונם לעונת גידול אחת — יידרשו 1.700 מיליון מ"ע מים, ולהשקיית 1.800.000 דונם בנגב לפי 600 מ"ע

בחשבון הפוטנציאל החקלאי של המדינה אלא את שטחי הנגב הצפוני. אין בידנו לכלול את הרי הנגב ואת הנגב הדרומי, כל זמן שאין לנו ידיעות מספיקות על האפשרויות לגילוי מים באזור הזה. במידה שיתגלו אוצרות מים בנגב הדרומי תגדלנה, כמובן, האפשרויות החקלאיות. לפי שעה עלינו להצטמצם בחישוב האפשרויות בנגב הצפוני, הניתן להיכלל בתכנית ההשקיה הארצית. יש להניח כי בנגב הצפוני מצויים 1.800.000 דונם הניתנים להכשרה, לעיבוד ולהשקיה.

רכושנו החקלאי מסתכם, אפוא, ב־6.050.000 דונם לערך שניתן לראותם מעובדים ומנוצלים לגידולים חקלאיים בתקופה הנראית לעין. כאמור, מעבדים אנו כיום פחות ממחצית השטח הניתן לעיבוד. כמחצית השטח אינה מעורבת עדיין כלל. השטח הבלתי־מעובד כולל את מרבית שטחי הנגב הצפוני וחלק מהשטחים בצפון הארץ שאינם נוחים לעיבוד אינטנסיבי במכונות וזקוקים להכשרה חלקית. השטח המעורב כיום, הריהו בחלקו המכריע מעובד בצורה אֶכְסְטֶנְסִיבִית ביותר ומשמש לגידול תבואות. רק 10 אחוז מהשטח המעובד כיום — כ־290.000 דונם — יושקו עד סוף תש"י ויעובדו באופן אינטנסיבי. מזה כ־40 אחוז (כ־120.000 דונם) הוא שטח פרדסים, והשאר תפוס בגידולי ירקות, מספוא ומטעים שונים. עוד כ־250.000 דונם תפורים במטעי בעל. אלה הם ברובם המכריע מטעי זיתים וגפנים המצויים בכפרים הערביים שנוטשו. שטחים אלה מעובדים אמנם בצורה אינטנסיבית יותר מהשטחים התפוסים בגידול תבואות, אולם רחוקים הם מאד מעיבוד אינטנסיבי מלא. ברור, אפוא, שבסך הכל מעובדים כיום באופן אינטנסיבי מלא לא יותר מ־5 אחוזים מכל השטח הניתן לעיבוד במדינת ישראל. שאר 95 האחוז מעובדים בצורה אֶכְסְטֶנְסִיבִית או שאינם מעובדים כלל.

כל תכנית לפיתוח חקלאי של מדינת ישראל מן הדין שתהיה שואפת לעיבוד אינטנסיבי מלא של השטח הניתן לעיבוד, כולו או לפחות רובו. גידול תבואות של כמה מיליוני דונמים אינו כיום בגדר בעיה ואפשר להגיע לעיבוד השטח הזה כולו בעזרת המכונות המשוכללות שאנו משתמשים בהן כיום, גם בלי מספר מתישבים רב. וזאת לזכור, כי לעיבוד אֶכְסְטֶנְסִיבִי בא בחשבון בן רק שטח של כארבעה מיליונים דונם בצפון הארץ. מרבית שטחי הנגב אינם באים בחשבון

ככל שנתקדם בשטחים אלה, כן יגדל קואופיצינט הניצול של הפוטנציאל החקלאי שלנו, ותגדל תנובת אדמתנו.

מה כוח ייצורו של קרקע ישראל בעיבוד אינטנסיבי?

יש להקדים ולומר: כל המספרים שיבואו להלן מבוססים על יבולים שכבר הגענו אליהם כיום — לא יבולים ממוצעים, אלא יבולים שהושגו במשקים המתקדמים ביותר. גם חישוב כוח-העבודה הדרוש לעיבוד החקלאות שלנו מבוסס על נורמות העבודה הקיימות כיום במשקים המתקדמים. יש לראות, איפוא, את המספרים האלה כמספרים מינימאליים, ואין ספק שעם התקדמות המדע ושכלול שיטות העבודה יהיה בכוחנו להגיע ליבולים גדולים יותר.

התפקיד הראשון והעיקרי המוטל על חקלאותנו הוא הספקת מכסימום מזונות לישוב. אנו מצוויים לחתור בכל הדרכים להגדלת עצמאותנו הכלכלית ולצמצום תלותנו ביבוא מן החוץ לסיי פוק צרכינו החיוניים ביותר.

התפקיד השני הוא ייצור כמויות גדולות של תוצרת חקלאית לשם יצוא. יש רק סוגי תוצרת מסוימים הבאים בחשבון כסחורות-יצוא. בראש וראשונה — פרי הדרה, וכן תוצרת פירות אחרים, ונוסף לכך סוגי ירקות מסוימים, תוצרת שימורים של ירקות ופירות, זרעים, פרחים וכו'. התפקיד השלישי: ייצור חומר-גלם לתעשייה שתפותח — לתעשיית המזונות והטכסטיל בעיקר. עלינו לחתור לכך, שחקלאותנו תשמש בסיס גרוב ככל האפשר לפיתוח תעשיות מסוג זה. הבה נראה, כיצד יכולה החקלאות האינטנסיבית שלנו למלא את התפקידים האלה:

הספקת מזונות לישוב. אנו יוצאים מתוך הנחה, כי כעבור תקופת-פיתוח מסוימת יוטל על חקלאותנו לספק מזונות לישוב בן ארבעה מיליון גפוש. כיום אנו מספקים רק חלק מהמזונות העיקריים הדרושים לישוב בן מיליון הנפשות. אנו מספקים לישוב זה, בצמצום, חלב, ביצים, ירקות ופירות. אין אנו מספקים אלא חלק קטן מהגרעינים ללחם ולהזנת בעלי-החיים הדרושים לנו, וכן חלק זעיר מהבשר הדרוש לישוב. אין אנו מספקים כמעט כלל את התצרוכת בשמנים ובסוכר. לעומת זה אנו מספקים אחוז ניכר מכמות הדגים הדרושים לישוב. היהיה ביכולתנו לספק את צרכי המזונות של ישוב שיגדל פי ארבעה ממספרו כיום?

לעונת גידול אחת — 1.300 מיליון מ"ע מים, בס"ה 3.000 מיליון מ"ע מים. אם נוסיף שיהיה צורך ב-500 מיליון מ"ע מים להספקת מי שתיה לאוכלוסיה ולצרכי תעשייה, תגיע תצרוכת המים כולה ל-3.500 מיליון מ"ע מים. יש להניח שגור כל לרכו כמות מים זו אם נדע לנצל את כל אוצרות המים הנמצאים בארץ ניצול ראציונאלי. אם יתגלו אוצרות מים בנגב הדרומי, הרי ישמ"ה שו, כמובן, להשקית שטחי הנגב הדרומי, והשטח הכללי שיעובד באופן אינטנסיבי יגדל עוד יותר.

מטרה זו — שימוש יעיל בכל אוצרות המים שבארץ — מחייבת הגשמתו של מפעל ההשקיה הארצי שיכוון את כל אוצרות המים במדינה לכל אזור ואזור בהתאם לצרכי ההתיישבות והפיתוח. כל תכנית פיתוח חלקית חייבת לתכנן ולהגשים מפעלי-השקיה אזוריים שיהיו לחוליות במפעל ההשקיה הארצי.

העלאת פריון הקרקע ופריון העבודה

לכשיוגשמו מפעלי ההשקיה הדרושים ינתן בידנו המפתח לפיתוחה המהיר של החקלאות. אולם אין די בזה. עלינו לחתור להעלאת פריונה של אדמתנו שהיא ברובה מנוצלת מאד. חקלאותנו צריכה להיות לא רק אינטנסיבית, אלא עליה לעמוד על רמה מקצועית וטכנית גבוהה מאד. החקלאים במדינת ישראל, מבחינת החומר האנושי, עולים, בדרך כלל, ברמתם האינטלקטואלית על החקלאים בארצות אחרות, והנסיון שנרכש עד כה בהתישבותנו הוכיח שמסוגלים אנו להעלות את רמת חקלאותנו מבחינה מקצועית וטכנית למדרגה גבוהה מאד. היבולים שאנו משיגים כיום בענפי משקנו אינם מהנמוכים בחקלאות העולם, אך יש עוד אפשרויות רבות להעלותם במידה ניכרת, ולכך יש לכוון את המאמצים. ארגון יעיל של הדרכה חקלאית וטכנית, תחנות-נסיון, מכוני-מחקר, בתי-ספר חקלאיים ומכוני השכלה לחקלאות — אלה הכלים שבעזרתם נוכל להעלות את רמת היבולים בחקלאותנו באופן שתוכל לעמוד בהתחרות עם החקלאות בארצות המתקדמות ביותר.

עם זה עלינו לחתור להעלאת פריון העבודה בחקלאות. זה יושג על ידי העלאת הרמה המקצועית של העובד ופיתוח כושר ארגונו, ציוד טכני משוכלל ומותאם לתנאי התישבותנו, שימוש בשיטות אגרו-טכניות נכונות, ניצול כל הישגי המדע החקלאי המשתכלל משנה לשנה.

החולבות הנפסלות מדי שנה נוכל לקבל כ־4000 טון בשר, עוד 500 טון בשר נקבל מעדרי הצאן, ו־25,000 טון בשר־עוף. בס"ה נייצר איפוא 29,500 טון בשר — כמחצית הכמות הדרושה לנו. בשביל לספק את הכמות החסרה של 30,500 טון בשר נצטרך לפטם את העגלים שיולדו ברפתות שלנו וכן לגדל בקר מיוחד לבשר מגזע מתאים. לייצור טון בשר (נקי) דרוֹ שות 12,000 יחידות מזון, שנוכל לגדל אותן בשדות השלחין. לשם זה יידרשו 16 דונם מספוא לכל טון ובס"ה כ־500,000 דונם מספוא ירוק או מרעה זרוע.

ביצים. עלינו לספק בממוצע 350 ביצים לנפש לשנה. זוהי התצרוכת בארצות המפותחות ביותר, בארצות־הברית ובקנדה. נצטרך לייצר 1400 מיליון ביצים לשנה. אם נאמוד את ההטלה הממוצעת לתרנגולת ב־140 ביצה נגיע לזה שדרושים לנו כ־10 מיליון תרנגולות מטילות. לא נוכל להרשות לנו את המותרות להביא מן החוץ את המזונות הדרושים להזנת העופות, כמעשינו היום, ונצטרך לייצר בעצמנו את מרבית המזונות האלה. נצטרך לגדל שטחי בטטות גדולים ושטחי אספסת מתאימים שישימשו כתח־ליף חלקי לגרעינים. לכל אלף תרנגולות נהיה זקוקים ל־2 דונאם אספסת ו־4.5 דונאם בטטות ובס"ה יהיו דרושים לנו 20,000 דונם אספסת ו־115,000 דונם בטטות ובס"ה ללול (חוץ לגרעינים) 135,000 דונם שטחי שלחין. פירות. צריכת הפירות (פרט לפרי הדר) נאמדת כך:

זיתים למאכל	3	ק"ג לנפש ובס"ה	12,000	טון לפי יבול של	400	ק"ג לדונם ידרשו	30,000	דונם
ענבי מאכל	20	" " "	80,000	" " "	1000	" " "	80,000	"
בננות	10	" " "	40,000	" " "	1250	" " "	32,000	"
תפוחים	10	" " "	40,000	" " "	1250	" " "	32,000	"
שזיפים, משמש אפרסקים	5	" " "	20,000	" " "	1250	" " "	16,000	"
ופירות סובטרופיים	3	" " "	12,000	" " "	1000	" " "	12,000	"
ובס"ה ידרש לנו שטח מטעי שלחין							202,000	"

הנסיונות שנעשו הוכיחו שבידנו להצליח בגידול סלק־סוכר ולהגיע להספקה עצמית מלאה בתנאי שתוקם תעשיית־סוכר מתאימה. בשביל הספקת כמות הסוכר הדרושה נצטרך לגדל 200,000 דונם סלק־סוכר, בהנחה שכל דונם יתן יבול של ארבעה טון סלק שהם כ־500 ק"ג סוכר. דגים. התצרוכת לשנה — 16 ק"ג דגים לנפש. ידרשו לנו בס"ה 64,000 טון. הדגים

בדיקה יסודית של הצרכים ואפשרויות הייצור מוכיחה כי יש בכוחנו לעשות זאת.

ירקות. התצרוכת בירקות ותפוחי אדמה נאמדת ב־180 ק"ג לשנה לנפש. זוהי תצרוכת גבוהה ואנו מעונינים ללמד את האוכלוסייה שתרכה באכילת ירקות. אם נעריך את יבול הירקות הממוצע ב־2400 ק"ג לדונם יתברר, שכל דונם יש בו כדי לספק ירקות ל־133 נפש. הוה אומר, לאוכלוסייה בת 4 מיליונים נצטרך לגדל 300,000 דונם ירקות.

חלב ותוצרת חלב. את התצרוכת בחלב יש להעריך ב־150 ליטר לנפש לשנה. הכמות שיש בידנו לספק כיום אינה עולה הרבה על מחצית הכ־מות הזאת. יידרשו לנו 600 מיליון ליטר חלב לשנה. אם נקח בחשבון שכל פרה תתן חלב הפשי לצריכה 4000 ליטר (לאחר ניכוי החלב הדרוש לגידול העגלות) תידרשנה 140,000 פרות הנותנות 560 מיליון ליטר חלב, עוד 40 מיליון ליטר חלב נקבל מ־250,000 רחלות ועזים. לכל פרה דרוש שטח של 4 דונם למספוא ירוק או למרעה זרוע בשביל לספק 60 אחוז מהמזון הדרוש לה ולגידול הטבעי. יהיו דרושים לנו 564,000 דונם מספוא ירוק לפרות ועוד כ־40,000 דונם לצאן, ובס"ה 600,000 דונם מספוא ירוק ומרעה זרוע.

בשר. עלינו לדאוג להספקה עצמית של בשר. לא יתכן שבהספקת מזון חיוני זה נהיה תלויים לגמרי ביבוא. הכמות המינימאלית הדרוֹ שה לנפש לשנה היא 15 ק"ג ולישוב בן ארבעה מיליונים דרושים לנו 60,000 טון בשר. מהפרות

שמנים. התצרוכת — 15 ק"ג לנפש לשנה. יידרשו לנו 60,000 טון. כ־5,000 טון שמן יספקו 100,000 דונם זית־יבעל ועוד 55,000 טון נספק עלידי גידול בטנים. כל דונם יתן בממוצע 400 ק"ג בטנים שהם 100 ק"ג שמן ובס"ה ידרשו לנו 550,000 דונם בטנים. סוכר. התצרוכת — 25 ק"ג לנפש לשנה ובס"ה ידרשו לנו 100,000 טונות סוכר לשנה.

דונם למשתלות ופרחים ובס"ה יגיע שטח השל-
חין המעובד הדרוש להספקת מזונות וכו' ל-3
מיליון דונם. נוסף לזה מיליון דונם שטח-יבעל
שיורעו גרעינים.

מתוך 4.600.000 דונם אדמת שלחין נשתמש
רק בשני שלישים לערך להספקת עצמית. נשאר
עוד שטח של 1.600.000 דונם שיעמד לרשותנו
לגידול לשם יצוא ותעשייה. הבה נבדוק כיצד
ינוצל שטח זה.

תוצרת חקלאית ליצוא. שומה עלינו
לפתח במידה מכסימלית את כל ענפי הייצור
החקלאי הניתן לשיווק בחוץ-לארץ. באים בחש-
בון סוגי תוצרת שבידנו לייצאם בזכות תנאי
האקלים המיוחדים לארצנו ויש להם הסיכוי
לכבוש שוקים בארצות אירופה שאין ביכלתן
לגדלם. בראש וראשונה באים בחשבון ליצוא
פירות שונים. עלינו לגדל פירות בקנה-מידה
גדול, ובעיקר אותם הפירות המצליחים במיוחד
בתנאי האקלים שלנו.

ראשון במעלה הוא פרי-ההדר למינהו. התפוז
והאשכולית שלנו כבשו להם שוקים בארצות
אירופה ומצד טיבם יכולים הם להתחרות בפירות
כיוצא בהם מארצות אחרות. לפני מלחמת הער
לם הגיע שטח הפרדסים בארץ ישראל ל-300.000
דונם לערך. מרבית הפרדסים נחרבו בשנים
האחרונות וכיום לא נשארו אלא כ-120.000 דר
נמ פרדס. בשנה האחרונה לפני פרוץ המלחמה
שוקו 16 מיליון תיבות פרי הדר. השטח המת-
אים במיוחד לגידול פרי-ההדר הוא כמעט כולו
בגבולות מדינת ישראל ועלינו להשתמש בו
מלוא השימוש למטרה זו. במידה שנצליח להש-
קות שטחים נוספים בדרום הארץ ויתרחבו
גבולותיו של איזור הפרדסות בצפון הארץ. הנ-
סיון שבידנו במטעי האשכוליות בעמקים מעודד
הוא ואם יובטח השוק לאשכוליות נוכל להרחיב
גם כאן את השטחים במידה ניכרת. לא נטעה אם
נניח שאפשר יהיה להוסיף לשטח הנטוע, או
שהיה נטוע, פרדסים, עוד 400/000 דונם.
700.000 דונם פרדסים נושא-פרי יתנו לנו
לפי הערכה זהירה 63 מיליון תיבות פרי-ההדר.
בחלקו הגדול ישוק הפרי הזה כפרי חי בארצות
שונות ובחלקו יעובד למיץ ולמוצרים אחרים
שימכרו גם הם בחוץ-לארץ.

נוסף לפרי-ההדר נוכל להרחיב במידה ניכרת
סוגי מטעים אחרים שיש סיכוי לשווק את פרי-
רותיהם בחוץ-לארץ: ענבי מאכל מזנים מבכיר-
רים, ענבים לתעשיית צימוקים, אבוקדו, אנונה,

יבוא משני מקורות: מבריכות לגידול דגים
ששטחן ירבה בהתאם לאפשרויות הניצול של
קרקע ומים שאינם כשרים לשימוש חקלאי.
מתוך הנחה שנגיע ל-60.000 דונם בריכות
נוכל לספק 12.000 טון דגים לשנה. חלק ניכר
משאר הדגים יהיה צורך לספק מהדיג באגמים
ובימים.

גרעינים ללחם ולמספוא. זהו „צואר-
הבקבוק" בתכנית ההספקת העצמית שלנו. לאוכ-
לוסיה של ארבעה מיליונים יידרשו לנו 600.000
טון חטה לפי 150 ק"ג לנפש לשנה. נוסף לזה
נצטרך ל-56.000 טון גרעינים לפירות ו-170.000
טון גרעינים לעופות. בס"ה יידרשו לנו 826.000
טון גרעינים.

מה מזה יהיה באפשרותנו לייצר בארץ?
השטח שנוכל להשתמש בו לזריעת גרעיני
מספוא וחטה מורכב משני חלקים: כ-1.200 אלף
דונם גרעינים בשטחי השלחין בתוך המחזור
האינטנסיבי. מתוך 1.450 אלף דונם בעל בצפון
הארץ ישמש מיליון דונם לגידול תבואות וממנו
יורעו בכל שנה 700.000 דונם גרעינים. 1.200.000
דונם שטחי השלחין יתנו יבול של 300 ק"ג לדר-
נמ ובס"ה 360.000 טון. בשטח הבעל נוכל להגיע
ודאי ליבולים של 200 ק"ג לדונם ובס"ה 140.000
טון. בס"ה נייצר, איפוא, 500.000 טון גרעינים,
שהם 60 אחוז לערך מהכמות הדרושה. עוד
325.000 טון גרעינים נצטרך להכניס מהחוץ.
לעומת זה צריך להביא בחשבון שגידול צמחי
השמן יפטור אותנו מהצורך להכניס מבחוץ את
הכוספות הדרושות לבקר ולעופות.
עתה נסכם מהו שטח הקרקע הדרוש לייצור
המזונות להספקת הישוב.

בשטחי השלחין:

ירקות	300.000	דונם
מספוא לפרות חלב	600.000	
מספוא לבקר לבשר	500.000	
אספסת ובטות לעופות	135.000	
צמחי שמן	550.000	
סלק-סוכר	200.000	
גרעינים	1.200.000	
בס"ה	3.485.000	

בשטח הזה יהיו גידולים קבועים: שטחי
מרעה ואספסת וגידולים שיבואו במחזור. השטח
הפיטי הדרוש לכל הגידולים האלה יגיע
ל-2.700.000 דונם לערך, לזה יש להוסיף עוד
200.000 דונם מטעים. 60.000 דונם דגה, 40.000

שימורים ענפה באותם האזורים שבהם ירוכזו שטחי הירקות המיועדים לשימורים. לסוגי תר צרת היצוא אפשר לצרף גם זרעי ירקות שונים, פרחים, טבק ודבש. לשם פיתוח ענפי היצוא נהיה חייבים להתגבר על קשיים רבים מאד. יהיה צורך לטפח זנים מיוחדים של פירות ויר-קות המתאימים ליצוא. עלינו למצוא דרכים לגדל את התוצרת הזאת במחירי ייצור נמוכים ככל האפשר, כדי לעמוד בהתחרות בשוק הער-למי.

תוצרת חקלאית כבשים לתעשייה

בסוגי התוצרת השונים, שמניתי בפרקים הקודמים, יש כמה סוגי תוצרת שימשו חומר גלם לתעשייה שתפתח בארץ: תעשייה לעיבוד פרי-הדר, שימורי ירקות ופירות, תעשיית שמן, סוכר וטבק. עלינו לחתור גם להקמת תעשיית אריג, שתהיה מבוססת לא רק על חומר-גלם המובא מהחוץ ושיש לשלם מחירו במטבע זר, אלא תיפון בחלקה הגדול על חומר-גלם שיגודל בארץ בשטחים האינטנסיביים שלנו. הנסיונות שנעשו עד כה בשטח זה מעודדים הם ואין ספק שלאחר תקופת נסיונות ולימוד נוספים נוכל להגיע לגידול כמה סוגים של צמחי-סיבים שיספקו חומר-גלם לתעשיית הטכסטיל. תעשייה זו תדאג קודם כל לצרכי האוכלוסיה המקומית, אך יש לה סיכויים רבים להגיע גם ליצוא ניכר. מתוך הסוגים השונים של צמחי-סיבים הבאים בחשבון לגידול בארץ נברור את הסוגים הניתנים לגידול אינטנסיבי בשטחי השלחין שלנו. שטח של 300—350 אלף דונם של צמחי סיבים עשוי להיות בסיס איתן לתעשיית טכסטיל נרחבת שתת-פוס מקום חשוב במערכת הייצור הכללי של הארץ.

בננות וכר, יש להניח שלפחות 150.000 דונם מטעי שלחין מסוגים אלה ינטעו בארץ ופירותי-הם יישמשו לאכספורט.

על אלה יש להוסיף את פיתוחם הנרחב של כרמי היין. בידנו לפתח את תעשיית היין שלנו בקנה-מידה גדול הרבה יותר מאשר עד כה. עם הע-לאות הרמה המקצועית ינתן לנו לייצר מיני יין משובחים שיכבשו להם שוקים בארצות שונות, וביחוד בארצות בעלות אוכלוסיה יהודית גדולה. 150.000 דונם ענבי יין, שינטעו בשטחי בעל בעיקר בהר, יישמשו יסוד לתעשיית היין המור-חבת. בשטחי הבעל ההרריים נוכל לנטוע עוד 200.000 דונם זיתים ותאנים, אף הם מוצרי אכספורט חשובים. בס"ה יגיע שטח המטעים שתוצרתו תשמש ליצוא — ל-1.100.000 דונם.

הענף החקלאי השני במעלה המיועד לתוצרת-יצוא, הוא ענף הירקות. המוצרים שנוכל לשווק הם בני שני סוגים:

א. ירקות מבכירים הניתנים לגידול בחדשי החורף והאביב. הם יישלחו כירקות חיים לאר-צות אירופה, שיש בהן שוק נרחב המוכן לשלם מחירים גבוהים בעד ירקות הבאים בעונה שאין להשיג כל ירק טרי בשוק.

ב. שימורי-ירקות בצורות שונות. באים בחשבון קודם כל שימורי-עגבניות. גם כיום היינו יכולים לשווק כמויות גדולות של רכו עגבניות, אילו היה בידנו לייצרו, בעתיד עלינו לפתח את תעשיית השימורים בקנה-מידה גדול ובהתאם לכך יש לכוון את גידול הירקות שלנו. את הירקות לשימורים, בעיקר עגבניות, אפשר לגדל גם בשטחי הבעל ההרריים שלא נוכל להשקותם מסיבות שונות. 200.000 דונם ירקות שלחין ו-100.000 דונם ירקות בעל יישמשו לייצור ירקות מבכירים לאכספורט וכבסיס לתעשיית

שטחי השלחין	סכימה כללית של ניצול השטחים	
	300.000 דונם	ירקות ותפוחי-אדמה לתצרוכת פנימית
500.000 דונם	200.000	ירקות ליצוא
	560.000	מספוא ומרעה זרוע לפרות חלב
	40.000	" " " לצאן
	500.000	" " " לבקר לבשר
1.120.000	20.000	אספסת לעופות
115.000		בטטות להזנת עופות
550.000		בטנים לשמן
200.000		סלק סוכר
1.200.000		גרעינים במחזור הזרעים
3.685.000 דונם		בס"ה
3.150.000		גידולים אלה יתפסו שטח פיסי של

200.000	פירות לסיפוק התצרוכת הפנימית לפי הפירוט דלעיל
700.000	פרדסים
150.000	פירות שונים ליצוא
300.000	צמחי סיבים
60.000	מדגה
40.000	משתלות ופרחים
<u>4.600.000</u>	בס"ה שטחי שלחין
דונם	שטחי הבעל
150.000	דונם ענבי יין
200.000	זיתים ותאנים
100.000	ירקות בעל וטבק
<u>1.000.000</u>	גרעינים וגידולי פלחה אחרים
1.450.000	בס"ה
<u>4.600.000</u>	בס"ה שטח שלחין
דונם 6.050.000	בס"ה שטח מעובד

ערך התוצרת החקלאית

בתקופת חוסר יציבות של המטבע קשה לאמוד, מה יהיה ערך התוצרת החקלאית שתיוצר בארץ לאחר תקופת הפיתוח. אפשר להעריכה, כמובן, לפי המחירים הקיימים בארץ כיום. דבר זה יתן לנו מושג על האפשרויות הכבירות להרחבת הייצור החקלאי בתקופה הקרובה.

הטבלה שלהלן מסכמת את כמויות התוצרת שנייצר בשטח האינטנסיבי והאקסטנסיבי גם יחד וערכה לפי המחירים הקיימים.

בזה לא מיצינו, כמובן, את כל האפשרויות החקלאיות של הארץ. יש בידנו עוד שטחים נרחבים שלא יכשרו לעיבוד חקלאי, אך טובים הם ליעור. כל שטחי ההרים שלא ישולבו במעגל העיבוד החקלאי טעונים יעור. מאות מיליוני עצים ינטעו בארץ ויכסו את כל רוכסי ההרים בצפון ובנגב. ואף יערות אלו יוכלו להיות בסיס לתעשיות שונות ולפיתוח אזורי קיטנות ומרגוע. אין אפשרות, כיום, להעריך את חשיבותם הכלכלית של היערות האלה, אך ברי שיש בהם כדי לספק פרנסתן של אלפי משפחות.

כמויות התוצרת החקלאית וערכה במחירים הקיימים

סוג התוצרת	הכמות הכללית	המחיר ליחידה	ערך התוצרת	בס"ה
ירקות ותפוחי אדמה לתצרוכת פנימית	720.000 טון	30 ל"י	21.600.000	
ירקות ליצוא ותעשייה	600.000 "	20 "	<u>12.000.000</u>	33.600.000
בטנים לתעשיית שמן	240.000 "	60 "		14.400.000
סלק סוכר	800.000 "	10 "		8.000.000
הטה וגרעינים אחרים	500.000 "	35 "		17.500.000
זיתים לכבישה	12.000 "	80 "	960.000	
זיתים לשמן	20.000 "	50 "	1.000.000	
ענבי מאכל	80.000 "	70 "	5.600.000	
ענבי יין	100.000 "	50 "	5.000.000	
בננות	40.000 "	80 "	3.200.000	
פירות שונים: תפוחים, שזיפים, סובטרופיים	72.000 "	80 "	5.760.000	
פירות שונים ליצוא	150.000 "	60 "	9.000.000	
משתלות, פרחים וכו'	40.000 ד'	100 "	<u>4.000.000</u>	34.520.000
פרייהדר	63.000.000 ת' 1 ל"י			63.000.000
חלב לשתייה ולתוצרת	600.000.000 ל' 70 פר'		42.000.000	
בשר בקר	33.500 טון 500 ל"י		<u>16.750.000</u>	58.750.000
ביצים	1.400 מיליון 20 פר'		28.000.000	
בשר עוף	25.000 טון 500 ל"י		<u>12.500.000</u>	40.500.000

סוג התוצרת	הכמות הכללית	המחיר ליחידה	ערך התוצרת	בס"ה
חלב צאן	40 מיליון לי'	100 פר'	4.000.000	
בשר וצמר			1.000.000	5.000.000
דגים מבריכות	12.000 טון	400 לי"	4.800.000	
דגיים	30.000 טון	200 "	6.000.000	10.800.000
צמחי סיבים	300.000 ד'	20 לי"		6.000.000
טבק, דבש ושונות				5.000.000

מזה כ-75 מיליון — תוצרת ליצוא 222 מיליון לתצרוכת פנימית — בס"ה 297.070.000

בחקלאות. עלינו להניח מלכתחילה, שכל שתת-פתח חקלאותנו נתקדם גם בשכלול שיטות העבודה ובהגברת המיכון. כיסוד לחישוב התעסוקה בחקלאות לאחר הגשמת תכנית הפיתוח, שימשו לנו איפוא הנורמות המקובלות במשקינו, כשהן מוקטנות בשליש בערך. ההנחה היא שפריון העבודה בחקלאות יגדל לפחות בשליש ואולי למעלה מזה.

לפי 20 י"ע	10.000.000 י"ע
" 4	4.480.000
" 10	1.150.000
" 6	3.600.000
" 6	1.200.000
" 0,5	950.000
" 20	20.100.000
" 6	1.800.000
" 5	300.000
" 30	1.200.000
" 10	2.500.000
" 8	1.600.000
" 24	3.600.000
" 0,2	2.000.000
" 3	750.000
	1.500.000
	620.000
בס"ה	57.350.000 י"ע

ערך הייצור החקלאי כולו בשנת תש"י נאמד ב-49 מיליון לי', מזה כ-6 מיליון ליצוא. ערך הייצור בתש"ט היה קטן מזה בהרבה. פירוש הדבר, שיש אפשרות להגדיל את ערך הייצור החקלאי פי שש לערך ובהשוואה לתש"ט פי שמונה.

התעסוקה בחקלאות

קשה להעלות כיום חשבון מדויק לתעסוקה

500.000	דונם ירקות ותפוחי-אדמה
1.120.000	מספוא "
115.000	בטטות "
600.000	בטנים "
200.000	סלק "
1.900.000	גרעינים "
1.050.000	פירות שלחין "
300.000	צמחי סיבים "
60.000	מדגה "
40.000	משתלות "
250.000	מטעי בעל "
200.000	ירקות בעל "
150.000	פרות
10 מיליון	תרנגולות
250.000	ראש צאן
דיג ימי	
מכורת ושונות	
שהם 185.000	יחידות משק.

במלאכה וחרושת, בקיטנות ומרגוע, בתחבורה ובענפי פרנסה אחרים שיפותחו בעתיד ויגוונו את המשק החקלאי. לא נטעה אם נאמר שאין כל מניעות אוביקטיביות שלפחות שליש מתוך ישוב בן אר-בעה מיליונים נפש יוכל למצוא את פרנסתו בכפר: בחקלאות ובענפי פרנסה אחרים שיפותחו בו וישתל-בו בתוך המשק החקלאי.

לפי החישוב המפורט בטבלה שלמעלה יעסיקו ענפי החקלאות כשלעצמם 185.000 יחידות חקלאיות. אם נוסיף לזה גם את העוסקים ביעור וכו' נגיע ל-200.000 יחידות משק בחקלאות. על אלה יש להוסיף לפחות 20 אחוז עוסקים בעבר דות-יעור לחקלאות. ובס"ה יועסקו בישובים החקלאיים 240.000 יחידות שהן 960.000 נפש. החקלאות תעסיק, איפוא, באופן ישיר 24 אחוז מהאוכלוסיה של מדינת ישראל. מספר זה אינו כולל את תושבי הישובים החקלאיים העוסקים